

Reinhard Härtel

VIRI ZA SREDNJEVEŠKO ZGODOVINO SLOVENIJE IZ FURLANSKIH ARHIVOV

Referat na 23. zborovanju slovenskih zgodovinarjev v Tolminu, 1. oktobra 1986.

Leta 1979 so začeli v okviru Raziskovalnega inštituta za temeljne zgodovinske vede Univerze v Gradcu (Forschungsinstitut für Historische Grundwissenschaften der Universität Graz) pripravljati izdajo Knjige listin oglejskega patriarhata (Urkundenbuch des Patriarchats Aquileia). Poročevalec je pregledal približno 80 arhivov in knjižnic, po večini v Furlaniji, poleg tega pa tudi drugod v Italiji, v Jugoslaviji in v Avstriji. Zbiranje sicer še dolgo ni končano, kljub temu pa je del doslej pridobljenih izsledkov znanosti že na voljo.¹ Zbira se v glavnem material, nastal do leta 1365, v prvi vrsti pa do srede 13. stoletja. Naslednje poročilo zato zadeva le to obdobje; le mestoma je avtor napravil izjemo. Doslej in v prihodnje najdeni viri, ki zadevajo slovensko zgodovino, so torej le stranski produkti povsem drugače zasnovanega projekta. Kljub temu pa lahko prej ali slej pričakujemo, da bo tudi gradivo, zadevajoče srednjeveško zgodovino Slovenije, zbrano v dokaj popolnem obsegu.

To poročilo izhaja iz domneve, da bodo za slovensko zgodovinsko raziskavo zanimive tri vrste informacij: prvič: podatki o vrsti in obsegu doslej najdenih virov, drugič: izgledi, da se bodo še našli novi viri, tretjič: napotki o tem, kako bodo te najdbe dostopne slovenskim raziskovalcem.

Začnimo torej z vrsto in obsegom dosedanjih odkritij. Pri tem ne gre za doslej popolnoma neznane listine. Kot vsak poznavalec razmer ve, Furlanija — drugače kot Slovenija in sosednje avstrijske dežele — ne razpolaga z nobeno obširno kolikor toliko zadostno zbirko svojih srednjeveških virov. Celo podatki, ki jih je v svojem pomembnem delu Gradivo za zgodovino Slovencev v srednjem veku iz furlanskih arhivov in knjižnic zbral Franc Kos, izvirajo praviloma iz druge roke.² Zbiranje gradiva za Knjigo listin oglejskega patriarhata je zato pomenilo pridobitev v štirih pogledih:

Prvič so se dejansko še našle popolnoma neznane listine oziroma take, ki so bile objavljene na povsem odročnih mestih in so tako ostale tako rekoč neznane. Najsrečnejše naključje te vrste je bilo v prid svetni zgodovini Izole. Ponovno se je izkazalo, da tudi v sicer domnevno znanih in izčrpanih fondih še lahko naletimo na presenečenja. Tu gre za Otium Forouliense Giandomenica Guerra iz srede 18. stoletja. Temu priloženi, doslej neupoštevani, v nekem smislu privatno nastali arhivski inventar iz 18. stoletja je omogočil, da se je število znanih srednjeveških listin (do leta 1526), kolikor zadevajo razmerje Izole do samostana sv. Marije v Ogleju, več kot podvojilo. Poleg že objavljenih 39 listin imamo zdaj še 55 doslej povsem neznanih. Žal je le v sedmih primerih ohranjeno bolj ali manj celotno besedilo, pri ostalih 48 pa se moramo zadovoljiti z regesti. Njihova vrednost pa je ravno zato precejšnja, ker pogosto dokumentirajo razvoj izolske komune, medtem ko doslej znane listine navajajo v glavnem podatke o desetini. Dopolnitve pa so tudi za celotno slovensko listinsko izročilo zelo pomembne. Petemu delu Kosovega Gradiva (1201—1246) lahko s tem prištejemo 11 številčk. To pomeni, da se je doslej znano

¹ Prim. podrobno avtorjevo delovno poročilo: Il progetto di ricerca e di edizione Urkundenbuch des Patriarchats Aquileia (Codice diplomatico del patriarcato di Aquileia) (Aggiornato fino a gennaio 1985) v *Memorie storiche forogiuliesi* 64 (1984) 177—186.

² Avtor se opira zlasti na Kosovo Gradivo in se zaveda, da je lahko spregledal eno ali drugo od tlej objavljeno listino oziroma siceršnjo ustrezno publikacijo.

slovensko listinsko gradivo iz tistega časa — samo z neznanimi listinami iz Izole povečalo za več kot en odstotek.³ Izola pa ni edini kraj, katerega zgodovinsko izročilo se s tem virom razširi.

Nekaj podatkov je tudi za Piran.⁴ Poleg tega so se našle še posamezne doslej neznane listine. Med novoveškimi spisi samostana Možac (Moggio) se je našlo neznano besedilo patriarhove listine iz leta 1166. V prvi vrsti zadeva sicer Oprtalj neposredno ob slovenski meji v hrvaškem delu Istre, omenja pa vsaj eno — povrhu še popolnoma neznano — pričo iz Slovenije, namreč Hartmuta z Bleda.⁵ Neobjavljena papeževa listina iz leta 1236 za samostan Beligna pri Ogleju, ki je, kot vse kaže, ohranjena le v enem samem novoveškem prepisu (v zasebnih rokah), zadeva med drugim Medano v občini Nova Gorica.⁶

Druga možnost za izboljšanje fonda virov slovenske srednjeveške zgodovine je v najdbi boljših rokopisnih izročil, kot jih je znanost doslej morala uporabljati oziroma jih še mora. Tudi tu so primer listine, ki zadevajo zgodovino Izole.⁷ Včasih se tudi najdejo rokopisi listin, ki so nam bile znane sploh le v tiskani obliki. Tako je bilo na primer z listino oglejskega patriarha Ulrika II., izdano leta 1174 v Gornjem gradu, ki zadeva Slovenjgradec⁸, in z listino patriarha Gottfrieda iz leta 1192, ki zadeva Tolmin.⁹ Obe listini sta bili izdani za že omenjeni samostan Beligna. Omeniti je še listino patriarha Ulrika I., ki naj bi jo ta izdal leta 1106 za Francisca de Guerciis iz Kopra.¹⁰ Izdaje, ki jih imamo, vse povzemajo izdajo Gianrinalda Carlja iz leta 1791.¹¹ Obstoja pa še en rokopis, namreč v Libri commemorialium v beneškem državnem arhivu.¹² Publikacija te listine v regestu v Kosovem Gradivu še ni bila upoštevana.¹³ Rokopis v Benetkah je toliko pomembnejši, ker je v njem odločilno mesto drugače napisano in zato nikakor ne more več veljati kot najstarejši zapis istrskega volgare.¹⁴ Še mlajši rokopis listine je v Collezione Fontanini v Civica Biblioteca Guarneriana v kraju San Daniele del Friuli.¹⁵

In zdaj, še k tretji možnosti, kako bi priprave Knjige listin za oglejski patriarhat lahko postale zanimive za slovensko zgodovinsko znanost. V zvezi z izdajo virov je potrebna tudi diplomatska obdelava zaključenih provenienčnih skupin, z njo so bile nekatere listine že zdaj na novo ocenjene ali časovno opredeljene. Za Slovenijo je na tem mestu zlasti zanimiva tako imenovana oporoka grofa Kazelina, z njo naj bi se začelo ustanavljanje samostana Možac. V oporoki opisana vzhodna meja Vršič—Kanin ustreza slovenski zahodni meji. Franc Kos o pristnosti te listine

³ Avtor je te najdbe pred kratkim objavil: Aggiunte al Codice diplomatico istriano v Atti e memorie della Società istriana di archeologia e storia patria, Nuova serie 32 (= 84 della raccolta) (1984) 173—213.

⁴ Cividale, Museo archeologico nazionale: Otium Foroiulense 59, str. 86—87 in 127. Tam imenovane listine so le deloma znane; prim. Camillo De Franceschi, Chartularium Piranense I (Atti e memorie della Società istriana di archeologia e storia patria 36 = Anno 41), Parenzo 1924. Drugi del je izšel v nadaljevanjih: Atti e memorie 43 = Anno 48 (1931) 1—96; 44 = Anno 49 (1932) 271—320; 45 = Anno 50 (1933) 255—320; 46 = Anno 51 (1934) 107—192; 47 = Anno 52 (1935) 123—230; 50 = Anno 55 (1938) 171—200.

⁵ Prim. Reinhard Härtel, Die älteren Urkunden des Klosters Moggio (bis 1250) (Publikationen des Historischen Instituts beim österreichischen Kulturinstitut in Rom 2/6/1), Wien 1985, 94—96 Nr. U 20.

⁶ V zborniku Diplomata Aquil. I v Biblioteca Florio, Persereano (brez paginacije).

⁷ Prim. Aggiunte (kot v op. 3), 188, št. 1 (na zadnjem mestu navedena izdaja po srednjeveški predlogi je že sad dela na Urkundenbuch des Patriarchats Aquileia), 189, št. 3 in 4, 190 št. 6, 191 št. 9.

⁸ Prim! Franc Kos, Gradivo za zgodovino Slovencev v srednjem veku 4, Ljubljana 1915, 276, št. 544. Takrat je bil Fontaninijev natis edini znani zapis te listine. Leta 1933 je Reiner Puschign v svojem nenatisnjem dunajskem inštitutskem delu Das Urkundenwesen der Patriarchen von Aquileia opozoril na (razmeroma mlad) prepis v Collezione Fontanini v Biblioteca Guarneriana v San Danielu. Obstoja pa še precej starejši prepis, in sicer iz 16. stoletja, v Cod. 54 Archivio capitolare, Udine.

⁹ Prim. Kos, Gradivo 4 (kot v op. 8), 404, št. 814. Takrat je bil De Rubeisov tisk edini znani zapis te listine.

¹⁰ Prim. Kos, Gradivo 4, 7 s., št. 12.

¹¹ Gianrinaldo Carli, Appendici di documenti spettanti alla parte quarta delle antichità italiane, Milano 1791, 23 ss., št. 6 (iz verjetno izgubljenega notarskega prepisa iz leta 1417); Franz Schumi, Urkunden- und Regestenbuch des Herzogtums Krain 1, Laibach 1882/83, 76 ss., št. 68; Gregorio de Totto, Feudi e feudatari nell'Istria veneta in Atti e memorie della Società istriana di archeologia e storia patria 51/52 (= Anno 56/57, 1939/40) 101 f. Doc. A (nepopolno).

¹² Venezia, Archivio di Stato: Commemorialis liber XXII, fol. 107v—110r, št. 141.

¹³ Regest pri R. Predelli, I libri commemorialis della Repubblica di Venezia. Regesti 6 (Monumenti storici pubblicati dalla R. Deputazione veneta di storia patria, ser. 1: Documenti 11), Venezia 1903, 259 s., št. 145.

¹⁴ Prim. opombe B. Benussi, Nel medio evo. Pagine di storia istriana, Parenzo 1897, 258 op. 190.

¹⁵ Ms. 259, str. 219 in 217 (1).

še ni dvomil. Imamo pa oprávka s ponaredbo iz 14. stoletja.¹⁶ Kar pa zadeva ustavnostno listino oglejskega patriarha Ulrika I. za isti samostan Možac — poleg drugega zadeva tudi Solkan pri Gorici — je že Franc Kos ugotovil, da imamo opravka s kompilacijo iz različnih dokumentov. Kos pa je še mislil, da je bila to avtoriziran odpravek listine istega patriarha Ulrika, česar pa danes, po ponovnem pregledu listine, ni več moč trditi. Nedvomno pa je, da je patriarh samostanu podaril posest v Solkanu.¹⁷ O drugi nepristni listini Ulrika I. pa Kos še ni dvomil, prav tako pa tudi noben drug izdajatelj pred njim ali za njim. Mislim na že omenjeno listino za Francisca de Guerciis, ki naj bi bila iz leta 1106.¹⁸ Listino so splošno obsodili že posamezni raziskovalci,¹⁹ pa tudi primerjava z ohranjenimi pristnimi listinami tega patriarha kaže očitno nepristnost.²⁰

S slovenskega stališča manj pomembni popravki so potrebni zaradi novega vrednotenja listine, s katero je bila Izola podarjena samostanu sv. Marije v Ogleju. Kos se je takrat mogel opirati le na dela De Rubeisa in Kandlerja, v katerih pa je le ponarejeno besedilo listine in ne avtentično besedilo. Avtentična listina se glede Izole od ponarejene razlikuje le v nebitvenih podrobnostih, ne glede na to, da jo moramo datirati z letom 1036 in ne 1031 oziroma 1041.²¹

Četrto možnost razširitve listinske podlage za zgodovino Slovenije v srednjem veku nudijo tudi pregledi večjih listinskih fondov, ki vodijo k novi identifikaciji oseb in krajev v listinah, ki jih, sicer že poznamo, pa jih v zvezi s Slovenijo še niso upoštevali. Tako npr. »Scrilach«, ki ga je dobil v dar leta 1064 oglejski kapitelj, gotovo ni vas v hribih nad Čedadom, temveč današnje Skrilje, zahodno od Ajdovščine v Vipavski dolini.²²

Odpira se torej veliko možnosti za razširitev in izboljšavo listinske podlage za slovensko srednjeveško zgodovino. Seveda niso vsa dopolnila enakovredna. Nekatere izboljšave bodo verjetno — vsaj kot se more na hitro oceniti — služile vsaj jezikoslovcem in sicer v prvi vrsti raziskovalcem krajevnih imen ali pa zgodovinski topografiji, vsekakor tudi genealogiji in posestni zgodovini. V drugih primerih pa vendar najdemo pomembna pojasnila, zlasti glede ustavne in upravne zgodovine. Seveda bodo v okviru Slovenije prišle nove najdbe v furlanskih arhivih in knjižnicah v prvi vrsti prav za Primorsko.

Drugo tehtno vprašanje je: kakšne najdbe, ki zadevajo slovensko srednjeveško zgodovino, je še moč pričakovati v furlanskih arhivih? Po dosedanjih izkušnjah lahko rečemo: ne smemo pričakovati gradiva, ki bi dosedanje izsledke postavilo na glavo. Verjetno pa se bo našlo nekaj originalov in nekaj drugega listinskega gradiva, ki mu bo treba dati prednost pred doslej znanim. Kolikor pridejo na dan povsem neznane listine, bo šlo po večini za prepise in regeste v aktih in zbirkah iz 16. do 18. stoletja. Spomnimo se, da je ravno doslej največja najdba — neznane srednje-

¹⁶ Prim. Kos, Gradivo 3, Ljubljana 1911, 214, št. 367 (s pomotnim navajanjem virov). Prim. k temu Härtel, Moggio (kot v op. 5), 47–52.

¹⁷ Prim. Kos, Gradivo 4, 29, št. 56, zlasti str. 31, op. 1. Prim. k temu Härtel, Moggio (kot v op. 5) 34–46.

¹⁸ Glej zgoraj op. 10–13 in 15.

¹⁹ Prim. Walter Lenel, Venezianisch-Istrische Studien (Schriften der Wissenschaftlichen Gesellschaft in Straßburg 9), Straßburg 1911, 120, op. 1 (»grobe Fälschung«) in Hans Pirchegger, Überblick über die territoriale Entwicklung Istriens v delu Kärnten, Krain, Görz und Istrien (Erläuterungen zum Historischen Atlas der österreichischen Alpenländer 1/4) Wien 1929, 521, št. 18 (»angeblich schon 1106«).

²⁰ Primerjali smo naslednje listine (navajamo le natis): Cesare Scaloni, Diplomi patriarchali. I documenti dei patriarchi aquileiesi anteriori alla metà del XIII secolo nell'Archivio capitolare di Udine (Quaderni e dispense dell'Istituto di storia dell'Università degli studi di Udine 8), Udine 1983, 23 s., št. 2, 25 s., št. 3 (le podpis) in 27 s., št. 4; August von Jaksch, Die Kärntner Geschichtsquellen 811–1202 (Monumenta historica ducatus Carinthiae 3), Klagenfurt 1904, 198 ss., št. 501 (le potrditev in podpis); Pietro Kandler, Codice diplomatico istriano, k 108... (tako!).

²¹ Prim. Kos, Gradivo 3, 58, št. 87. Kos se je na tem mestu odločil za Kandlerja in proti De Rubeisu za leto 1031. Prim. Reinhard Härtel, Die Urkunden des Patriarchen Poppo von Aquileia für das Nonnenkloster S. Maria und für das Kapitel zu Aquileia, Römische Historische Mitteilungen 26 (1984) 107–180.

²² Lokalizacija blizu Čedada je po: Herman Wiesflecker, Die Regesten der Grafen von Görz und Tirol, Pfalzgrafen von Kärnten 1: 957–1271 (Publikationen des Institutes für österreichische Geschichtsforschung 4/1/1), Innsbruck 1949, 26, št. 80. Prim. zdaj Friedrich Hausmann, Carinziani et Stiriani in Friuli, Atti del Convegno internazionale di studio »Il Friuli dagli Ottoni agli Hohenstaufen« Udine, 4–8 dicembre 1983, Udine 1984, 573.

veške listine iz Isole — bila skrita v taki zbirki. Velika neznanka pa so doslej nezadovoljivo obdelani zasebni arhivi in knjižnice. Centro di Studi Storici Giacomo di Prampero v Vidmu (Udine) pa se je vendarle začel brigati zanje, kar bo iskanje precej olajšalo. Nima pa veliko pomena, pod sedanjimi pogoji v furlanskih arhivih in knjižnicah sistematično iskati neznana slovenica.

Tretje vprašanje pa bi bilo, v kakšni obliki bi doslej in v prihodnje najdeni viri mogli biti na razpolago slovenskim raziskovalcem? Običajno preteče pri vsakem ediranju te vrste precej časa, preden izide prvi zvezek. Ravno na Furlanskem nas velika raztresenost gradiva, pa tudi veliko število res pomembnih, tudi zasebnih, zbirk prepisov, sili k daljšim pripravam. To bi pomenilo, da bi veliko neizdanih virov — tudi k furlanski zgodovini — ležalo desetletja neizrabljenih v omari, čeprav bi medtem utegnili biti zelo koristni enemu ali več raziskovalcem.

Prav zato so se pri izdaji Knjige listin oglejskega patriarhata odločili za poseben način objavljanja. Obdelali bodo posamično listinsko gradivo za zgodovino neke institucije, ki ga bodo kot predpublikacijo dali na razpolago raziskovalcem. Avstrijska akademija znanosti je v ta namen začela objavljati posebno serijo. Prvi zvezek je že izšel. Vsebuje listine samostana Možac v Železni dolini (Canal del Ferro) do srede 13. stoletja.²³ Kot drugi zvezek je v načrtu izdaja starejših listin samostana sv. Marije v Ogleju, v tretjem zvezku sledi predvidoma izdaja starejših listin oglejskega kapitlja in samostana Beligna. Vsi ti zvezki bodo vsebovali tudi slovenica.

Tako srečno naključje, kot je bila najdba številnih listin za srednjeveško zgodovino Isole, zasluži seveda posebno publikacijo še prek srede 13. stoletja.²⁴ Tako naj bi ostalo tudi v prihodnje. Tudi za posamezne posebno pomembne listine bodo seveda kot doslej izhajale posebne raziskave.²⁵

Problem pa predstavljajo številne manjše dopolnitve in izboljšave, ki bi — kot rečeno — utegnile biti prav tako za genealogijo, posestno zgodovino ter zlasti za topografijo in raziskavo krajevnih imen. Izdaja tega gradiva bi bila le neka nepovezana in nepregledna zmes zapiskov in prav dobro vemo, kako se *Addenda et corrigenda* izmuznejo pozornosti raziskovalca.

Ne za krajevna imena kot taka, temveč za osebna imena in z njimi povezana krajevna imena bo vendarle v doglednem času omogočen lažji pristop tudi za ta raztreseni material. Na istem graškem raziskovalnem inštitutu za temeljne zgodovinske vede je namreč v pripravi prosopografska banka podatkov, ki naj bi vsebovala vse v virih vsebovane osebe, ki so živele v visokem srednjem veku v jugovzhodnih deželah nekdanjega regnum Teutonicum, se pravi na Bavarskem, v deželah današnje Avstrije, v Sloveniji in v Istri, pa tudi v Furlaniji. Z naraščanjem gradiva za Knjigo listin oglejskega patriarhata se bo seveda polnila z njim tudi banka prosopografskih podatkov. S tem bodo hkrati postala hitro dostopna na novo najdena imena oseb iz Slovenije, vsekakor kolikor bomo iskali določena imena, urade ali pa zvezo z določenimi kraji.

Dokler bo ta sistem še tičal v poskusnem stadiju in bo bolehal na otroških boleznih, seveda ne bo posebno lahko, hitro in — ustrezno vsakokratnemu stanju zbirke — izčrpno odgovarjati na morebitna vprašanja o določenih osebah ali krajih. Kljub temu pa lahko upamo — in to je tudi v lastnem interesu graškega projekta — da bo s pomočjo teh elektronskih pripomočkov mogoče priti v Gradcu hitreje in lažje do informacij o listinah (oziroma njihovi vsebini) iz furlanskih arhivov in knjižnic, kot pa v Furlaniji, in to v dokaj doglednem času.

(Prevedla Irena Vilfan-Bruckmüller)

²³ Glej zgoraj v op. 5!

²⁴ Glej zgoraj v op. 3!

²⁵ Glej zgoraj v op. 2!

Zusammenfassung

NEUE QUELLEN ZUR MITTELALTERLICHEN GESCHICHTE SLOWENIENS
AUS FRIULANISCHEN ARCHIVEN

Reinhard Härtel

Im Rahmen des »Forschungsinstituts für Historische Grundwissenschaften« der Universität Graz wird ein Urkundenbuch des Patriarchats Aquileia vorbereitet. Alle Quellenfunde zur slowenischen Geschichte im Rahmen dieser Unternehmung sind also Nebenfrüchte eines ganz anders angelegten Projekts.

Welchen Gewinn hat dieses Unternehmen für die mittelalterliche Geschichte Sloweniens bisher erbracht? Zum einen gab es noch völlig unbekannte Quellen. Der größte Glücksfall dieser Art ergab sich für die Geschichte von Izola mit 55 bisher unbekannten mittelalterlichen Urkunden. Einige Nachrichten gibt es auch für Piran. Dazu kommen noch Einzelfunde: der Text einer Patriarchenurkunde von 1166 mit der Nennung eines bisher unbekannten Hartmut von Bled, eine unedierte Papsturkunde von 1236 betreffend Medana bei Nova Gorica. Eine zweite Verbesserung der Quellengrundlage zur mittelalterlichen Geschichte Sloweniens ergibt sich durch die Auffindung besserer Überlieferungen als jener, auf welche die Forschung bisher angewiesen war. Auch hierfür bieten die Urkunden betreffend Izola einige Beispiele. Zu mancher bisher nur im Druck bekannten Urkunde fanden sich handschriftliche Überlieferungen. Das ist bei Urkunden des Klosters Beligna aus dem 12. Jahrhundert der Fall, sie betreffen Slovenj Gradec und Tolmin. Dasselbe gilt für eine Urkunde von angeblich 1106 für einen Bewohner von Koper (ansonsten betrifft sie allerdings den kroatischen Teil Istriens). Drittens hat die im Zug der Edition notwendige diplomatische Bearbeitung einzelner Provenienzgruppen für einzelne Urkunden eine neue Bewertung bzw. einen neuen Zeitansatz erbracht. Hier sind das sogenannte Testament des Grafen Kazelin und die Stiftungsurkunde des Patriarchen Ulrich I. für Moggio zu nennen. Sie betreffen die heutige Westgrenze Sloweniens und Solkan bei Nova Gorica. Auch die schon erwähnte, Koper angehende Urkunde gehört hierher. Eine Neubewertung ergibt sich auch für jene Urkunde, mit welcher Izola dem Kloster St. Maria zu Aquileia geschenkt worden ist. Eine vierte Möglichkeit für eine Erweiterung der Quellenbasis zur mittelalterlichen Geschichte Sloweniens ist dadurch gegeben, daß die Überschau über größere Urkundenbestände zu neuen Identifikationen von Personen und Orten führen kann und Urkunden, die bisher Slowenien nicht zu betreffen schienen, nun doch Slovenica enthalten.

Sind aus den friulanischen Archiven noch weitere solche Funde zu erwarten? Nach den bisherigen Erfahrungen eher ja. Wenn völlig unbekannte Urkunden zutage treten, wird es sich aber zumeist um Abschriften oder Regesten in Akten und Sammlungen des 16. bis 18. Jahrhunderts handeln. Eine große Unbekannte — und zugleich eine große Hoffnung — sind die bisher noch ungenügend erfaßten privaten Archive und Bibliotheken.

In welcher Form stehen diese Quellenfunde der slowenischen Forschung zur Verfügung? Es wird jeweils das urkundliche Material zur Geschichte einer bestimmten Institution aufgearbeitet und als Vorauspublikation zum eigentlichen Urkundenbuch der Forschung zur Verfügung gestellt. Im Rahmen der österreichischen Akademie der Wissenschaften ist hierfür eine eigene Publikationsreihe begonnen worden. Glücksfälle wie die Entdeckung zahlreicher Urkunden zur mittelalterlichen Geschichte von Izola verdienen natürlich eine besondere Publikation. Über einzelne besonders interessante Urkunden werden wie bisher Spezialuntersuchungen erscheinen. Ein Problem stellen die zahlreichen kleinen Ergänzungen und Verbesserungen dar. Deren Publikation ist wenig sinnvoll. Mittelfristig zeichnet sich aber auch hier eine Lösung ab. An demselben Grazer Institut ist eine prosopographische Datenbank im Aufbau, welche unter anderem auch das Material des Aquileier Urkundenbuchs enthalten wird. Wenigstens die in den neu aufgefundenen Urkunden enthaltenen Personen aus Slowenien werden mit Hilfe dieser Datenbank bequem zur Verfügung stehen.

O ČEM SMO PISALI...

...pred štirimi desetletji?

»Ni pa gotovo, ali so tudi vsi drugi župani hranili mestno skrinjico doma. Iz zapisnikov se ne da nič sklepati. Župan Janez Dorm je umrl v soboto 23. aprila 1552 med eno in drugo uro ponoči — to je v sejnem zapisniku (fol. 142) točno povedano. O skrinjici pa ni govora, čeprav je navedeno, da so volili novega župana Jurija Tiffreerja »po mestnem običaju«. V sejnem zapisniku 25. julija 1552 (fol. 161) pa beremo, da je odstopajoči sodnik Andrej Estrer izročil mestnemu svetu »srebrno sodno palico in ključe od mestne skrinje« (Schlissl Zu der Stot lad). Enako je izročil srebrno palico in ključe (»Mit Vberandtwörtung des Silbrern Stab vnd Schlusl«) pri svojem odstopu 25. julija 1568 sodnik Mihael Pisanec (m. s. z., 117), naslednje leto isti dan pa njegov naslednik Janez Phanner. Tu je izrecno rečeno, da je razen sodne palice izročil svetu dva ključa.

(V. Fabjančič, Ljubljanski mestni arhiv, ZČ 1947, str. 175)

...pred tremi desetletji?

»Glede rokodelcev so mestni zastopniki vztrajali pri načelu, da sme biti pri vseh deželnoknežjih mestih in Škofji Loki v razdalji ene nemške milje samo po en kovač, čevljar, krojač in ena krčma brez vsake izjeme, kakor je bilo določeno leta 1492. Ako bi dovolili naselitev različnim rokodelcem v podeželju, se bodo izselili tudi rokodelci iz mest, ker jim v podeželju ni treba nositi številnih bremen, ki težijo obrtnike v meščanskih naselbinah.

(J. Zontar, Nastanek, gospodarska in družbena problematika policijskih redov, ZČ 1956—57, str. 39)

...pred dvema desetletjema?

»Pravice, ki si jih je pridobil slovenski jezik v času revolucije in ki so ostale ohranjene v dobi Bachovega absolutizma, so bile skromne. Avstrija je priznala Slovence kot posebno etnično enoto pri statistikah prebivalstva po jeziku, in s tem, da so odslej vsi zakoni prevajani v slovenščino. V osnovnih šolah naj bi veljalo načelo, da je učni jezik vsaj v začetku pouka materinski jezik otrok; vendar pa pozna to načelo mnogo izjem zlasti v mestih in v obmejnih pokrajinah. V srednjih šolah je slovenščina samoučni predmet, a tudi to ne na vseh srednjih šolah, sicer je pa ves pouk v nemščini. V državni administraciji je slovenščina omejena v glavnem le na ustno občevarje uradnikov s slovenskimi strankami, zelo redki so dopisi in odločbe v slovenščini, notranji jezik uradov je pa seveda nemški in je s tem zmagal odpor avstrijske birokracije proti uvajanju slovenščine.

(F. Zwitter, Slovence in habsburška monarhija, ZČ 1967, str. 55)

...pred desetletjem?

»Pri ocenjevanju množične vstaje v Gorenjski sredi decembra 1941 so nekateri, napačno menili, da je bila že takrat, ko se je vodstvo narodnoosvobodilnega gibanja odločalo, da jo pripravi oziroma da si narodnoosvobodilno gibanje izbojuje osvobojeno ozemlje, dilema, ali je to bolje storiti v Gorenjski ali v Dolenjski in Notranjski oziroma natančneje na Kočevskem. Sôdim, da novembra 1941 še ni moglo biti te dileme, saj takrat razmere tam še niso bile zrele za takšno akcijo. Iz natančnejše razčlenbe virov je tudi mogoče ugotoviti, da je vodstvo narodnoosvobodilnega gibanja imelo za množično vstajo v Gorenjski sredi decembra 1941 en načrt, za spomladansko vstajo 1942, katere težišče naj bi bilo tudi v Gorenjski, pa drugega, in to precej zahtevnejšega. Ob pripravi drugega načrta v drugi polovici marca in začetku aprila 1942 so bile res razprave in stališča, ki so zagovarjala nastanek osvobojenega ozemlja v ljubljanski pokrajini, vendar ta stališča niso zmagala.

(F. Ferenc, Nekaj značilnosti NOB na Slovenskem, ZČ 1977, str. 123)

To in še mnogo drugega zanimivega poiščite v starejših številkah ZČ, ki jih dobite na upravi ZČ.